

Województwo
Śląskie

Załącznik nr 2 do Śląskiego Programu Ochrony
Zdrowia Psychicznego na lata 2019-2022

**Wojewódzki program rozwoju zróżnicowanych form
wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz
przedsiębiorczości społecznej dostosowanych do potrzeb
osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami
psychicznymi**

Wydział Zdrowia i Polityki Społecznej
Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego

Katowice, 2019

 Śląskie.

Spis treści

I.	Wprowadzenie	3
II.	Opis problemu	4
III.	Zarys demograficzny	7
IV.	Aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych	7
	1. Aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych w Polsce	
	2. Zatrudnienie osób niepełnosprawnych w Polsce	8
	3. Osoby niepełnosprawne w województwie śląskim	9
	4. Niepełnosprawni niepozostający w zatrudnieniu w województwie śląskim	10
	5. Terytorialne zróżnicowanie bezrobocia	11
	6. Cechy demograficzno-społeczne niepełnosprawnych bezrobotnych	12
	7. Przyczyny niepełnosprawności w województwie śląskim	12
V.	Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych	13
VI.	Poradnictwo zawodowe i aktywizacja zawodowa dla osób niepełnosprawnych	23
VII.	Cele i działania	26
VIII.	Spis tabel	28
IX.	Bibliografia	29

I. Wprowadzenie

Osoby niepełnosprawne są jedną z grup w sposób szczególnie narażonych na wykluczenie społeczne. Wśród nich, w stosunkowo najgorszej sytuacji znajdują się osoby cierpiące na choroby i zaburzenia psychiczne. Doświadczają one odrzucenia zarówno w wymiarze personalnym przez środowisko społeczne, które obawiając się ich zachowania odsuwa się od nich, jak i na gruncie zawodowym z powodu lęku pracodawców przed zatrudnieniem przedstawicieli tej grupy, a niejednokrotnie również z powodu braku wiary samych osób niepełnosprawnych w możliwość efektywnego podjęcia jakiegokolwiek aktywności społecznej, w tym zawodowej.

Poprawa jakości życia osób niepełnosprawnych, w tym osób z zaburzeniami psychicznymi w zakresie bytowym jak i w aspekcie wsparcia społecznego realizowana będzie poprzez działania określone w opracowanym *Wojewódzkim programie rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi* (Program).

Niniejszy Program jest zadaniem wynikającym z Celu szczegółowego II - Zapewnienie osobom z zaburzeniami psychicznymi wielostronnej opieki adekwatnej do ich potrzeb *Śląskiego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2019-2022*.

Program określa działania w zakresie:

- promocji i wspierania miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi,
- przeciwdziałania marginalizacji osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi w środowisku pracy.

Efektywna realizacja celów *Wojewódzkiego programu rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi* wymaga partnerskiej współpracy na poziomie regionalnym podmiotów publicznych, organizacji pozarządowych oraz pracodawców z terenu województwa śląskiego.

Program, przedstawia w Rozdziałach od II do VI opis problemu zdrowotnego, zarys demograficzny grupy osób niepełnosprawnych, aktywność zawodową, rehabilitację zawodową i społeczną oraz poradnictwo zawodowe i aktywizację zawodową osób niepełnosprawnych. W Rozdziale VII określono cel główny i cele szczegółowe oraz opisano działania w ramach poszczególnych celów.

II. Opis problemu

Aktywność zawodowa stanowi ważny okres życia każdego człowieka. Zaczyna się od momentu podjęcia edukacji i kształcenia lub szkolenia zawodowego, a kończy się w momencie stopniowego wycofywania się z pracy zawodowej i przejścia w stan spoczynku zawodowego. Dotyczy to również osób niepełnosprawnych, które chcą prowadzić aktywne życie, w tym także pracować zawodowo. Dla większości z nich praca zawodowa daje poczucie wartości i społecznej użyteczności, przez pracę osoby niepełnosprawne chcą się rozwijać i realizować swoje plany i aspiracje życiowe. Chcą zarabiać na swoje utrzymanie, płacić podatki i nie być obciążeniem dla społeczeństwa. Zapewnienie osobom niepełnosprawnym pracy zawodowej jest bardzo istotne, gdyż przyczynia się do ich społecznej integracji i zapobiega ich społecznemu wykluczeniu i marginalizacji.

Niepełnosprawność związana z zaburzeniami psychicznymi pojawiają się zazwyczaj w okresie dojrzałości i aktywności zawodowej człowieka, w przeciwieństwie do dzieci z niepełnosprawnością intelektualną, która jest zjawiskiem występującym od urodzenia lub wczesnego dzieciństwa. Okres dojrzałości człowieka jest to okres, kiedy osobowość została już ukształtowana i nastąpiło przystosowanie się do życia rodzinnego, zawodowego i społecznego. Jest to również okres, kiedy człowiek ma określone kwalifikacje zawodowe, określoną pracę i plany zawodowe. Zaburzenia psychiczne charakteryzują się nieprawidłowym przebiegiem procesów psychicznych, które dezorganizują działania i zachowania człowieka w różnych sytuacjach życiowych i zawodowych. Mogą to być działania i zachowania znacznie odbiegające od powszechnie przyjętych form i zasad, a więc zachowania nietypowe, nieprzystosowane i nieuzasadnione w danej sytuacji oraz bardzo często uciążliwe dla otoczenia¹.

Zaburzenia psychiczne mogą dotyczyć różnych sfer osobowości człowieka, a mianowicie sfery umysłowej, emocjonalnej, jak również samej aktywności. Mogą one mieć różny zakres, stopień nasilenia i okres trwania. Jeśli chodzi o zakres, to zaburzeniu mogą ulec tylko niektóre procesy lub większość z nich. Mogą one też mieć różny stopień nasilenia i różny wpływ na działania i zachowania człowieka, mniej lub bardziej odbiegające od powszechnie przyjętych i stosowanych norm i zasad. Mogą one powodować różne trudności w podejmowaniu określonych działań, w systematycznym wykonywaniu różnych zadań życiowych i zawodowych.

Jeśli chodzi o okres trwania, to zaburzenia psychiczne mają charakter dynamiczny. W zależności od przebiegu choroby i leczenia mogą występować zarówno okresy zupełnie normalnego zachowania, jak i okresy niewłaściwego zachowania. U niektórych osób okresy nasilenia objawów choroby są stosunkowo krótkie i same ustępują. W przypadku systematycznego leczenia okresy właściwego zachowania mogą utrzymywać się stosunkowo długo i wówczas osoby te są zupełnie zdolne do wykonywania zadań zawodowych.

Do najcięższych postaci zaburzeń psychicznych należą choroby psychiczne lub psychozy. Są to zespoły określonych zaburzeń psychicznych o różnym nasileniu. Należą do nich schizofrenia oraz obecnie coraz częściej pojawiająca się depresja, a także psychoza maniakalno-depresyjna.

Schizofrenia należy do najczęściej występujących chorób psychicznych. Ujawnia się często już w wieku młodzieńczym. Polega ona na poważnym zaburzeniu całej osobowości, a więc zaburzeniu procesów poznawczych, emocjonalnych i aktywności. W zależności od typu schizofrenii przeważają jedno lub drugie rodzaje objawów. Przebieg zaburzeń

¹ D.G. Myers, *Zaburzenia psychiczne Psychologia*, Poznań 1998,

schizofrenicznych może być ciągły lub epizodyczny. W tym drugim przypadku pacjent ma dłuższe lub krótsze okresy normalnego funkcjonowania².

Do zaburzeń afektywnych należy również **psychoza maniakalno-depresyjna** nazywana również **zaburzeniami afektywnymi dwubiegunowymi**. Objawia się ona w kolejno występujących po sobie okresach manii i depresji. W fazie depresji występuje obniżenie nastroju, natomiast w fazie maniakalnej pojawiają się różne stopnie podniecenia, radości i wesołości bez specjalnego powodu. Przy nasileniu się objawów manii może dojść do zaburzenia świadomości połączonej z brakiem orientacji w czasie, w miejscu i otoczeniu. Obok chorób psychicznych występują również lżejsze postacie zaburzeń psychicznych, jak **zaburzenia osobowości**. Charakteryzują się one zmianami cech osobowości mającymi negatywny wpływ na funkcjonowanie człowieka w codziennych sytuacjach życiowych, a szczególnie w sytuacjach społecznych – zaburzenia antyspołeczne osobowości³.

Poważniejsze problemy zawodowe występują natomiast u pracowników niepełnosprawnych dotkniętych chorobami psychicznymi, czyli poważniejszymi i przewlekłymi zaburzeniami procesów psychicznych. Z uwagi na to, że choroby psychiczne mają charakter dynamiczny – podlegają różnym i częstym zmianom i nasileniom – trudno jednoznacznie i kategorycznie odpowiedzieć na pytanie dotyczące możliwości zawodowych osób z poważniejszymi zaburzeniami psychicznymi.

Każda osoba niepełnosprawna do zatrudnienia musi być indywidualnie oceniana pod względem możliwości wykonywania pracy zawodowej. Wiele osób z zaburzeniami psychicznymi reprezentuje bardzo wartościową siłę roboczą i w związku z tym mogą być one bardzo przydatne w zakładach pracy. Dla wielu z nich praca zawodowa może mieć charakter terapeutyczny i rehabilitacyjny, co spowoduje powrót do normalnego funkcjonowania i złagodzi objawy patologiczne.

Pracownicy z zaburzeniami psychicznymi lub byli pacjenci psychiatrycznych podmiotów leczniczych w zasadzie nie wymagają specjalnych zmian w fizycznym środowisku pracy – zmian miejsca i stanowiska pracy. Potrafią funkcjonować w tym środowisku bez większych trudności. Istotne zagadnienie stanowi dla nich stworzenie odpowiednich warunków pracy, czyli przede wszystkim zapewnienie im pracy, która będzie sprzyjać poprawie ich stanu zdrowia. Bardzo istotne w tym przypadku jest stworzenie przyjaznego społecznego środowiska pracy. Chodzi tutaj o pozytywną postawę kierownictwa i współpracowników, przejawiającą się w zrozumieniu pracownika i gotowości udzielania mu pomocy w uzasadnionych sytuacjach.

Wielu pracowników, u których wystąpiły zaburzenia psychiczne, lecz pozostają oni tylko pod opieką odpowiedniej placówki ochrony zdrowia, nie ma większych trudności w utrzymaniu się w zatrudnieniu i wykonywaniu dotychczasowych zadań zawodowych. Pracują oni, osiągając oczekiwane przez pracodawcę wyniki pracy i nie wykazują większych zaburzeń w kontaktach społecznych z innymi pracownikami.

Natomiast pracownicy po dłuższym okresie absencji chorobowej, spowodowanej koniecznością leczenia, zwykle tracą zdolność do wykonywania dotychczasowej pracy. Tracą dotychczas wypracowane nawyki i formy zachowania się w sytuacjach zawodowych. Tacy pracownicy mogą wymagać odpowiedniego okresu na przystosowanie się do ponownego podjęcia pracy w swoim zakładzie. Mogą oni wymagać:

- zmiany zakresu zadań zawodowych,
- elastycznego czasu pracy, stopniowego zwiększania godzin pracy w ciągu dnia i dni pracy w ciągu tygodnia,

² J. Meder, *Osoby z zaburzeniami psychicznymi Problem niepełnosprawności w poradnictwie zawodowym*, Warszawa 1998

³ D.G. Myers, *Zaburzenia psychiczne, Psychologia*, Poznań 1998,

– specjalnego wsparcia ze strony kierownictwa i zespołu pracowniczego⁴.

Niepełnosprawni pracownicy w miejscu pracy powinni mieć jednakowe szanse z innymi pracownikami w zdobywaniu umiejętności i doświadczenia zawodowego niezbędnego do ich dalszej kariery.

Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (tj.: Dz. U. z 2018 r. poz. 511 z późn. zm.)

niepełnosprawność, to niemożność efektywnego pełnienia ról społecznych tj. wypełniania zobowiązania wynikającego z zajmowanej pozycji społecznej przy korzystaniu przez osobę z przysługujących jej przywilejów i praw według bardziej lub mniej określonego wzoru, a więc niemożność bądź trudności w codziennej aktywności i uczestnictwie wynikające z naruszenia sprawności organizmu.

O niepełnosprawności orzekają:

- powiatowe/miejskie zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności – jako pierwsza instancja,
- wojewódzkie zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności – jako druga instancja.

Postępowanie orzecznicze, służące ustaleniu niepełnosprawności lub stopnia niepełnosprawności, co do zasady jest zespołowe i dwuinstancyjne.

Rejonowe sądy pracy i ubezpieczeń społecznych jako organ odwoławczy dokonuje kontroli prawidłowości orzekania przez organy administracji publicznej.

W przypadku orzeczenia o stopniu niepełnosprawności przepisy przewidują gradację niepełnosprawności poprzez określenie jej stopni. Ustala się trzy stopnie niepełnosprawności:

- znaczny,
- umiarkowany,
- lekki.

Znaczny stopień niepełnosprawności - do znacznego stopnia niepełnosprawności zalicza się osoby:

- niezdolne do pracy i wymagające, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych, w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji,

- zdolne do pracy w warunkach pracy chronionej i wymagające, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych, w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji.

Umiarkowany stopień niepełnosprawności - do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności mogą być zaliczone trzy grupy osób z naruszoną sprawnością organizmu tj.:

- niezdolne do pracy,
- zdolne do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej,
- wymagające czasowej albo częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych.

Lekki stopień niepełnosprawności - do lekkiego stopnia niepełnosprawności zalicza się osoby:

- o naruszonej sprawności organizmu, powodującej w sposób istotny obniżenie zdolności do wykonywania pracy, w porównaniu do zdolności, jaką wykazuje osoba o podobnych kwalifikacjach zawodowych z pełną sprawnością psychiczną i fizyczną,

- o naruszonej sprawności organizmu, mające ograniczenia w pełnieniu ról społecznych dające się kompensować przy pomocy wyposażenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze lub środki techniczne⁵.

⁴ Poradnictwo zawodowe i pośrednictwo pracy dla osób niepełnosprawnych. Poradnik dla urzędów pracy <http://niepelnosprawni.gov.pl/container/publikacje/zatrudnienie-osob-niepelnosprawnych/t.-majewski-poradnictwo-zawodowe.pdf>

Stopień niepełnosprawności osoby zainteresowanej orzeka się na czas określony lub na stałe. Decyduje ocena możliwości poprawy funkcjonowania osoby zainteresowanej. Orzeczenie o stopniu niepełnosprawności wydaje się osobie, która ukończyła 16 rok życia.

III. Zarys demograficzny

Według danych pochodzących z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności w 2017 roku w Polsce liczba osób niepełnosprawnych prawnie w tzw. wieku produkcyjnym (18-59 dla kobiet i 18-64 dla mężczyzn) wynosiła 1 680 tys., z czego 39,5% (664 tys.) stanowiły kobiety, a 60,5% (1 016 tys.) mężczyźni⁶.

1954 tys. osób niepełnosprawnych w wieku 16 lat i więcej mieszkało na obszarach miejskich, a 1 162 tys. na obszarach wiejskich. Najwięcej osób niepełnosprawnych zamieszkiwało województwo mazowieckie (325 tys.), województwo wielkopolskie (320 tys.) oraz województwo śląskie (300 tys.) a najmniej województwo opolskie. Jednakże najwięcej osób wśród ogółu populacji niepełnosprawnych występował w województwie lubuskim (15,8%) a najmniejszy w województwie: mazowiecki (7,5%), opolskim (8,0%) oraz śląskim (8,2)⁷.

Osoby niepełnosprawne w stopniu znacznym stanowiły 27,1% wszystkich niepełnosprawnych, w wieku 16 lat i więcej - 23,2%. Osoby z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności stanowiły 46,5% wszystkich osób niepełnosprawnych, w wieku 16 lat i więcej - 48,4%, a osoby z lekkim stopniem – 26,4%, w wieku 16 lat i więcej - 28,4%⁸.

IV. Aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych

W 2017 roku współczynnik aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym w Polsce wyniósł 28,9%, a stopa bezrobocia 9,3%. W porównaniu do wyników z 2015 roku współczynnik aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym wzrósł o 3 pkt procentowe, wskaźnik zatrudnienia wzrósł o 3,8 pkt procentowych, a stopa bezrobocia obniżyła się o 3,7 pkt procentowe.

1. Aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych w Polsce

Poziom aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych jest skorelowany zarówno z miejscem zamieszkania, stopniem niepełnosprawności, wiekiem oraz wykształceniem tych osób.

Osoby niepełnosprawne zamieszkujące obszary miejskie są bardziej aktywne zawodowo od osób zamieszkałych na terenach wiejskich. W 2017 roku osoby niepełnosprawne w wieku 16 lat i więcej charakteryzowały następujące wskaźniki w zależności od miejsca zamieszkania:

- miasto: współczynnik aktywności zawodowej – 18,9%, stopa bezrobocia – 9,5%,
- wieś: współczynnik aktywności zawodowej – 15,5%, stopa bezrobocia – 6,6%.

Najbardziej aktywne zawodowo były osoby niepełnosprawne w przedziale wiekowym między 35 a 44 rokiem życia. Współczynnik aktywności zawodowej tej grupy wyniósł 39,5%. W najtrudniejszej sytuacji są młode osoby niepełnosprawne (między 16 a 24 rokiem życia), u których wskaźnik zatrudnienia wynosił zaledwie 12,1% a stopa bezrobocia aż 31,6%.

⁵ Instytucje Orzekające – procedury, orzekanie, tryb i zasady, Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw osób niepełnosprawnych 2018 r <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/art.13.instytucje-orzekajace-procedury-orzekania-tryb-i-zasady>, dostęp: 11.01.2019 r.

⁶ Osoby niepełnosprawne na rynku pracy, Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw osób niepełnosprawnych 2018 r., <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/p.84.dane-dotyczace-zakladow-pracy-chronionej>, dostęp: 11.01.2018 r.

⁷ ibidem

⁸ ibidem

Biorąc pod uwagę stopień niepełnosprawności – najwyższym poziomem aktywności zawodowej wśród osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym charakteryzują się osoby z lekkim stopniem niepełnosprawności. Wśród tej grupy wskaźnik zatrudnienia wynosił 36,6%, podczas gdy u osób z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności wyniósł 28,7%, a u osób ze stopniem znacznym – zaledwie 8,7%.

Aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych jest w dużym stopniu zależna od poziomu wykształcenia tych osób. Wśród osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym z wyższym wykształceniem aktywność zawodowa wyniosła 55,9%. Tymczasem w przypadku tej samej grupy wiekowej osób niepełnosprawnych posiadających wykształcenie gimnazjalne i niższe współczynnik aktywności zawodowej wynosił 12,1 %.

Najbardziej aktywną grupę wśród osób niepełnosprawnych stanowiły kobiety w wieku produkcyjnym z wyższym wykształceniem. Wśród tej grupy współczynnik aktywności zawodowej wynosił 59,1%, a stopa bezrobocia 8,8%.

Interesujące wydaje się również porównanie aktywności zawodowej kobiet i mężczyzn niepełnosprawnych. Okazuje się, że niepełnosprawni mężczyźni, których współczynnik aktywności zawodowej wynosił 19,5%, a stopa bezrobocia 7,7% wykazują większą aktywność zawodową od kobiet, dla których współczynnik aktywności zawodowej był na poziomie 15,8%, a stopa bezrobocia – 9,6%⁹.

Tab. 1 Osoby niepełnosprawne zarejestrowane w 2017 w powiatowych urzędach pracy jako bezrobotne według rodzajów niepełnosprawności w 2017 r. w Polsce.

Przyczyna niepełnosprawności	% udział w grupie bezrobotnych
Upośledzenia narządu ruchu	30,3
Choroby psychiczne	14,3
inne	11,0
Choroby neurologiczne	10,9
Choroby układu oddechowego i układu krążenia	8,8
Choroby narządu wzroku	6,8
Zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu	5,8
Epilepsja	4,6
Choroby układu moczowo-płciowego	2,1
Całościowe zaburzenia rozwojowe	1,9
Choroby układu pokarmowego	1,8
Choroby układu moczowo-płciowego	1,5
Upośledzenia umysłowe	1,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Biura Pełnomocnika Rządu do spraw Osób Niepełnosprawnych [Osoby niepełnosprawne na rynku pracy 2018]

Najczęstszą przyczyną niepełnosprawności w grupie osób niepełnosprawnych bezrobotnych w Polsce były upośledzenia narządu ruchu 30,3%, choroby psychiczne 14,3% oraz choroby neurologiczne 10,9%.

2. Zatrudnienie osób niepełnosprawnych w Polsce i w województwie śląskim

W województwie śląskim wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16-64 lata wyniósł w 2018 r. 24,0%, podczas gdy dla całego kraju opisywany wskaźnik to 22,9%.

⁹ ibidem

Tab. 2 Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16-64 lata (ogółem) w 2018 r. w Polsce.

Wyszczególnienie	Wartość liczbowa w %
Polska	22,9
Łódzkie	35,4
Lubuskie	32,9
Pomorskie	32,5
Opolskie	27,0
Podkarpackie	24,5
Śląskie	24,0
Warmińsko-Mazurskie	23,1
Mazowieckie	22,5
Świętokrzyskie	20,3
Kujawsko-Pomorskie	20,2
Wielkopolskie	18,8
Dolnośląskie	18,6
Małopolskie	18,1
Podlaskie	17,9
Zachodniopomorskie	16,2
Lubelskie	15,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Informacji o niepełnosprawnych bezrobotnych i poszukujących pracy <http://wupkatowice.praca.gov.pl/analizy-i-badania>, dostęp 15.01.2019 r.

Według danych pochodzących z Głównego Urzędu Statystycznego w województwie śląskim liczba osób niepełnosprawnych pracujących na koniec 2016 r. wyniosła 35 854 osób, w tym 16 491 kobiet i 19 363 mężczyzn.

3. Osoby niepełnosprawne w województwie śląskim

W Narodowym Spisie Powszechnym Ludności i Mieszkań z 2011 r. (NSP 2011), ustalono że w województwie śląskim liczba osób, które deklarowały ograniczenie zdolności do wykonywania zwykłych czynności podstawowych dla swojego wieku i/lub posiadały ważne orzeczenie kwalifikujące je do zbiorowości osób niepełnosprawnych wynosiła 552,2 tys. co stanowiło 11,9% ludności województwa. Osoby niepełnosprawne stanowiły 11,8% ogółu niepełnosprawnych w kraju; co ósmy mieszkaniec województwa był osobą niepełnosprawną.

Wśród ogółu niepełnosprawnych w 2011 r. 295,4 tys. (53,5%) to kobiety. Liczba niepełnosprawnych mężczyzn w omawianym okresie ukształtowała się na poziomie 256,8 tys. (46,5% zbiorowości osób omawianej kategorii)¹⁰.

W NSP 2011 roku zbiorowość osób niepełnosprawnych została podzielona na dwie podstawowe grupy:

- osoby niepełnosprawne prawnie, tj. takie, które posiadały odpowiednie, aktualne orzeczenie wydane przez uprawniony do tego organ,
- osoby niepełnosprawne tylko biologicznie, tj. takie, które nie posiadały orzeczenia, ale miały (odczuwały) całkowicie lub poważnie ograniczoną zdolność do wykonywania czynności podstawowych stosownie do swojego wieku.

¹⁰<http://katowice.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery/spisy-powszechne/nsp-2011-raport-z-wynikow-w-województwie-slaskim,12,1.html>, dostęp: 15.01.2019 r.

Tab. 3 Osoby niepełnosprawne według NSP 2011 w województwie śląskim.

Wyszczególnienie	Ogółem	Miasta	Wieś
	w tysiącach		
Ogółem	552,2	450,0	102,2
Mężczyźni	256,8	207,6	49,2
Kobiety	295,4	242,4	53,0
Osoby niepełnosprawne prawnie	344,8	285,6	59,2
Mężczyźni	175,1	143,8	31,3
Kobiety	169,7	141,8	27,9
Osoby niepełnosprawne tylko biologicznie	207,4	164,4	43,0
Mężczyźni	81,7	63,9	17,8
Kobiety	125,7	100,5	25,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Raportu wyników w województwie śląskim. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkańców 2011, Katowice 2012.

Liczba osób niepełnosprawnych w województwie śląskim według NSP 2011, wyniosła 552,2 tys. W populacji niepełnosprawnych mieszkańców naszego województwa 344,8 tys. osób posiadało wyłącznie prawne orzeczenie o stopniu niepełnosprawności, nie deklarując żadnych ograniczeń sprawności w wykonywaniu podstawowych czynności życiowych. Liczba osób niepełnosprawnych wyłącznie biologicznie tj. takich, które nie posiadały orzeczenia, ale ich subiektywna ocena wskazywała, że miały (odczuwały) całkowicie lub poważnie ograniczoną zdolność do wykonywania czynności podstawowych wyniosła 207,4 tys.

4. Niepełnosprawni niepozostający w zatrudnieniu w województwie śląskim

Według stanu na koniec sierpnia 2018 roku w województwie śląskim zarejestrowanych było 6 282 osób posiadających status bezrobotnego, zaliczanych do kategorii niepełnosprawnych, co stanowiło 7,3% ogółu bezrobotnych.

Kobiety stanowią niespełną połowę wśród bezrobotnych osób niepełnosprawnych. Na koniec sierpnia 2018 roku kobiety stanowiły 46,77% zarejestrowanych niepełnosprawnych natomiast mężczyźni 53,23%.

W końcu sierpnia 2018 r. wśród bezrobotnych zaliczanych do kategorii niepełnosprawnych 12,6% miało prawo do pobierania zasiłku (761 osób). Kobiety stanowiły 54,1% wszystkich uprawnionych w tej kategorii (412 osób). Należy podkreślić, że wśród ogółu śląskich bezrobotnych odsetek zasiłkobiorców jest nieco wyższy, według stanu na 31 sierpnia 2018 r., zasiłek, o którym mowa otrzymywało 11,9 tys. osób, co stanowiło 14,4% wszystkich zarejestrowanych.

W sierpniu 2018 r. do powiatowych urzędów pracy w województwie śląskim wpłynęły 15 034 informacje o wolnych miejscach pracy i miejscach aktywizacji zawodowej. Wśród nich 532 kierowane były do osób niepełnosprawnych, z tego 20 ofert dotyczyło pracy subsydiowanej a 221 ofert pracy sezonowej.

Bezrobotni niepełnosprawni to przede wszystkim mieszkańcy miast, według stanu na 2018 r. na terenach wiejskich zamieszkiwało 18,2% ¹¹.

5. Terytorialne zróżnicowanie bezrobocia osób niepełnosprawnych w województwie śląskim

Tab. 4 Niepełnosprawni bezrobotni według powiatów w 2018 r. w województwie śląskim

Powiaty	Liczba zarejestrowanych ogółem	W tym: bezrobotni niepełnosprawni	
		Osoby	udział wśród ogółu w %
Będziński	3832	205	5,3
Bielski	2005	182	9,1
Cieszyński	3521	267	7,6
Częstochowski	3084	207	6,7
Gliwicki	1909	126	6,6
Kłobucki	2398	97	4,0
Lubliniecki	1718	69	4,0
Mikołowski	1242	83	6,7
Myszkowski	1556	125	8,0
Pszczynski	1308	95	7,3
Raciborski	1702	145	8,5
Rybnicki	1015	53	5,2
Tarnogórski	2933	157	5,4
Bieruńsko-Lędziński	646	46	7,1
Wodzisławski	2396	178	7,4
Zawierciański	3259	226	6,9
Żywiecki	3442	167	4,9
Bielsko-Biała	2203	335	15,2
Bytom	4449	311	7,0
Chorzów	2004	143	7,1
Częstochowa	4148	559	13,5
Dąbrowa Górnicza	3047	187	6,1
Gliwice	3607	250	6,9
Jastrzębie Zdrój	1474	94	6,4
Jaworzno	1325	101	7,6
Katowice	3804	242	6,4
Mysłowice	1413	127	9,0
Piekary Śląskie	1134	59	5,2
Ruda Śląska	1337	121	9,1
Rybnik	1932	139	7,2
Siemianowice Śląskie	1220	103	8,4
Sosnowiec	4873	363	7,4
Świętochłowice	873	63	7,2
Tychy	1715	148	8,6
Zabrze	3160	241	7,6
Żory	739	43	5,8
Razem województwo	82423	6057	7,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Informacji o niepełnosprawnych bezrobotnych i poszukujących pracy <http://wupkatowice.praca.gov.pl/analizy> i badania, dostęp 15.01.2019 r.

¹¹ Informacja o niepełnosprawnych bezrobotnych i poszukujących pracy <http://wupkatowice.praca.gov.pl/analizy> i badania, dostęp 15.01.2019 r.

Charakterystyczną cechą bezrobocia osób niepełnosprawnych w województwie śląskim jest stosunkowo duże zróżnicowanie pod względem liczby zarejestrowanych w poszczególnych powiatach. Najwięcej bezrobotnych zarejestrowanych było w miastach na prawach powiatu: Częstochowie (559 osób), Sosnowcu (363 osoby), Bielsku – Białej (335 osób) Bytomiu (311 osób) i w powiecie cieszyńskim (267 osób). Najmniej osób zarejestrowanych stwierdzono w powiatach: bieruńsko – lędzińskim (46 osób), rybnickim (53 osoby) oraz Piekarach Śląskich (59 osób).

Tab. 5 Niepełnosprawni bezrobotni według podregionów w 2018 r. w województwie śląskim

Podregion	Liczba niepełnosprawnych zarejestrowana
sosnowiecki	1082
częstochoowski	988
bielski	951
katowicki	799
rybnicki	652
gliwicki	617
bytomski	596
tyski	372

Zródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Informacji o niepełnosprawnych bezrobotnych i poszukujących pracy [http://wupkatowice.praca.gov.pl/analizy i badania](http://wupkatowice.praca.gov.pl/analizy_i_badania), dostęp 15.01.2019 r.

W 2018 r. najwięcej bezrobotnych osób niepełnosprawnych zarejestrowanych było w podregionach sosnowieckim i częstochoowskim. Najmniej bezrobotnych tej kategorii pozostawało w rejestrach powiatowych urzędów pracy w podregionie tyskim.

6. Cechy demograficzno-społeczne osób niepełnosprawnych bezrobotnych w województwie śląskim

1) Bezrobotni niepełnosprawni według wieku

Niepełnosprawność najczęściej nabywa się z wiekiem, stąd w końcu czerwca 2018 r. osoby młode, poniżej 35 roku życia stanowiły zaledwie 15,3% ogółu bezrobotnych niepełnosprawnych (960 osób), natomiast dominującą kategorią były osoby w wieku od 45 do 54 lat, które stanowiły 28,0% (1756 osób)¹².

2) Bezrobotni niepełnosprawni według wykształcenia

Z danych zebranych na koniec czerwca 2018 roku wynika, że 31,4% niepełnosprawnych bezrobotnych zakończyło edukację w gimnazjum lub poniżej. Ponad 35% posiada wykształcenie zasadnicze zawodowe, zaś 26,4% legitymowało się średnim wykształceniem. Mniejsza liczba niepełnosprawnych legitymuje się wyższym wykształceniem (6,4%)¹³.

7. Przyczyny niepełnosprawności w województwie śląskim

Według danych z 2018 r. w powiatowych urzędach pracy województwa śląskiego zdecydowana większość osób niepełnosprawnych posiadała orzeczenie o lekkim stopniu niepełnosprawności – 4 121 osób (65,6% ogółu osób zakwalifikowanych do tej grupy). Kolejne 2 007 osób (31,9%)

¹² Informacja o niepełnosprawnych bezrobotnych i poszukujących pracy [http://wupkatowice.praca.gov.pl/analizy i badania](http://wupkatowice.praca.gov.pl/analizy_i_badania), dostęp 15.01.2019 r

¹³ ibidem

legitymowało się umiarkowaną niepełnosprawnością, a 154 (2,5%) bezrobotnych znacznym stopniem niepełnosprawności. Biorąc pod uwagę przyczyny kwalifikujące do niepełnosprawności, niezmiennie najpowszechniejsze są kłopoty związane z funkcjonowaniem narządów ruchu¹⁴.

Tab. 6 Osoby niepełnosprawne zarejestrowane w powiatowych urzędach pracy jako bezrobotne według rodzajów niepełnosprawności w 2017 r. w województwie śląskim.

Przyczyna niepełnosprawności	% udział w grupie bezrobotnych
Upośledzenia narządu ruchu	29,3
Choroby psychiczne	16,2
inne	12,0
Choroby neurologiczne	10,0
Choroby układu oddechowego i układu krążenia	9,8
Choroby narządu wzroku	6,0
Zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu	5,6
Epilepsja	4,9
Choroby układu pokarmowego	2,2
Nieustalony	1,4
Choroby układu moczowo-płciowego	1,5
Upośledzenia umysłowe	1,0
Całościowe zaburzenia rozwojowe	0,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Informacji o niepełnosprawnych bezrobotnych i poszukujących pracy http://wupkatowice.praca.gov.pl/analizy_i_badania, dostęp 15.01.2019 r.

Najczęstszą przyczyną niepełnosprawności w grupie osób niepełnosprawnych bezrobotnych w województwie śląskim były upośledzenia narządu ruchu 29,3%, choroby psychiczne 16,2 oraz choroby neurologiczne 10,0%.

V. Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych

Zjawisko wykluczenia społecznego jest ważną kwestią społeczną, wzrasta grupa osób, które nie uczestniczą w życiu społecznym i zawodowym, ponieważ z przyczyn zdrowotnych mają utrudniony dostęp do wielu dóbr i zasobów, co w konsekwencji skutkuje ich wyłączeniem z pełnoprawnego obywatelstwa. Rehabilitacja zawodowa i społeczna ma na celu ułatwienie osobom niepełnosprawnym, w tym z zaburzeniami psychicznymi zdobycie i utrzymanie zatrudnienia (służą temu: szkolnictwo zawodowe, poradnictwo i pośrednictwo pracy).

Aktywność zawodowa u osób niepełnosprawnych wiąże się z tak istotnymi elementami, jak poczucie przynależności, możliwość nawiązywania i podtrzymania relacji społecznych czy samoocena. Praca dla tych osób jest często główną formą integracji społecznej i uczestnictwa w życiu społecznym. Jej brak oznacza nie tylko brak środków finansowych, ale również deficyty psychospołeczne. Dlatego tak ważną kwestią jest właściwe przygotowanie instytucji działających na rzecz osób niepełnosprawnych do realizacji zadań w zakresie rehabilitacji zawodowej i społecznej.

Rehabilitacją zawodową i społeczną osób niepełnosprawnych zajmują się:

1. Centra integracji społecznej (CIS),
2. Kluby integracji społecznej (KIS),

¹⁴ ibidem

3. Warsztaty terapii zajęciowej (WTZ),
4. Zakłady aktywności zawodowej (ZAZ),
5. Zakłady pracy chronionej (ZPCH).

W Polsce łącznie w 2017 r. aktywnie działało 1209 jednostek reintegracji społeczno-zawodowej (CIS, KIS, WTZ i ZAZ). Liczba ta zwiększyła się w porównaniu do 2016 r. o 22 jednostki, tj. o 1,9%. W 2017 r., podobnie jak w latach wcześniejszych, były to głównie placówki nakierowane na aktywizację osób z niepełnosprawnościami – 715 warsztatów terapii zajęciowej (WTZ), 219 klubów integracji społecznej (KIS), 166 centrów integracji społecznej (CIS), 109 zakładów aktywności zawodowej (ZAZ). Dodatkowo w Polsce w 2017 roku działało 975 zakładów pracy chronionej (ZPCH)¹⁵.

Organizatorem jednostek reintegracji społeczno-zawodowej były najczęściej podmioty sektora non-profit, tj. stowarzyszenia, fundacje oraz społeczne podmioty wyznaniowe – utworzyły one 2/3 ogólnej liczby CIS, KIS, ZAZ oraz WTZ.

W porównaniu z 2016 r. nie wystąpiły znaczące zmiany pod względem zróżnicowania liczby jednostek reintegracji społeczno-zawodowej w województwach. Najwięcej CIS, KIS, ZAZ oraz WTZ zlokalizowanych było w województwach: wielkopolskim (11,5% ogółu placówek), śląskim (10,2%), małopolskim (9,7%) oraz mazowieckim (8,7%)¹⁶.

W województwie śląskim w 2017 roku zarejestrowano 123 jednostki reintegracji społeczno-zawodowej.

Tab. 7 Rozmieszczenie jednostek reintegracji społeczno-zawodowych na terenie województwa śląskiego według podregionów w 2017 roku.

Podregion	Liczba jednostek reintegracji społeczno-zawodowej
bielski	26
katowicki	19
sosnowiecki	17
rybnicki	16
częstochowski	13
tyski	13
bytomski	10
gliwicki	9
Razem	123

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS: Centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w 2017 r. http://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5490/6/6/1/jednostki_reintegracji_spoeczno_zawodowej_w_2017.docx, dostęp:10.01.2019

Największą liczbę jednostek reintegracji społeczno-zawodowych na terenie województwa śląskiego w 2017 roku zarejestrowano w podregionie bielskim, natomiast najmniej jednostek reintegracji społeczno-zawodowych było zarejestrowanych w podregionie gliwickim.

1. Centrum integracji społecznej

¹⁵ Centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w 2017 r., GUS http://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5490/6/6/1/jednostki_reintegracji_spoeczno_zawodowej_w_2017.docx, dostęp:10.01.2019

¹⁶ Ibidem.

Podstawowym zadaniem centrum integracji społecznej (CIS) jest realizowanie pełnego programu zatrudnienia socjalnego umożliwiającego walkę z ubóstwem i wykluczeniem społecznym.

Usługi CIS skierowane są do osób, które podlegają wykluczeniu społecznemu i ze względu na swoją sytuację życiową nie są w stanie własnym wysiłkiem zaspokoić podstawowych potrzeb życiowych, trwają w ubóstwie, co w konsekwencji uniemożliwia lub ogranicza ich uczestnictwo w życiu zawodowym, społecznym i rodzinnym. Zgodnie z ustawą z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (tj.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1828 z późn. zm.), oferta zatrudnienia w CIS może być skierowana do:

- bezdomnych realizujących indywidualny program wychodzenia z bezdomności, w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej,
- uzależnionych od alkoholu, po zakończeniu programu psychoterapii w zakładzie leczenia odwykowego,
- uzależnionych od narkotyków lub innych środków odurzających, po zakończeniu programu terapeutycznego w zakładzie opieki zdrowotnej,
- chorych psychicznie, w rozumieniu przepisów o ochronie zdrowia psychicznego,
- długotrwale bezrobotnych w rozumieniu przepisów o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy,
- zwalnianych z zakładów karnych, mających trudności w integracji ze środowiskiem, w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej,
- uchodźców realizujących indywidualny program integracji, w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej,
- osób niepełnosprawnych, w rozumieniu przepisów o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych.

CIS realizuje reintegrację zawodową i społeczną poprzez następujące usługi:

- kształcenie umiejętności pozwalających na pełnienie ról społecznych i osiągnięcie pozycji społecznych, dostępnych osobom niepodlegającym wykluczeniu społecznemu,
- nabywanie umiejętności zawodowych oraz przyuczenie do zawodu, przekwalifikowanie lub podwyższanie kwalifikacji zawodowych,
- naukę planowania życia i zaspokajania potrzeb własnym wysiłkiem,
- uczenie umiejętności racjonalnego gospodarowania posiadanymi środkami pieniężnymi.

Skierowanie do uczestnictwa w zajęciach organizowanych przez CIS odbywa się na podstawie:

- własnego wniosku osoby zainteresowanej bądź wniosku przedstawiciela ustawowego,
- wniosku zakładu leczenia odwykowego, powiatowego centrum pomocy rodzinie, powiatowego urzędu pracy, ośrodka pomocy społecznej, organizacji pozarządowej lub klubu integracji społecznej, za zgodą osoby zainteresowanej lub jej przedstawiciela ustawowego.

Na podstawie powyższego wniosku, właściwy dla miejsca zamieszkania lub pobytu osoby ośrodek pomocy społecznej kieruje taką osobą do uczestnictwa w zajęciach prowadzonych przez CIS.

Osoba skierowana do CIS przechodzi najpierw okres próbny trwający 1 miesiąc, w trakcie którego uczestnik otrzymuje świadczenie integracyjne w wysokości 50% zasiłku dla bezrobotnych. Po jego pomyślnym zakończeniu, kierownik ośrodka pomocy społecznej, na wniosek kierownika CIS, kwalifikuje uczestnika do uczestnictwa w zajęciach Centrum. W okresie uczestnictwa w zajęciach, skierowany świadczy pracę, w ramach indywidualnego programu zatrudnienia socjalnego, otrzymując m.in. świadczenie integracyjne (w wysokości zasiłku dla bezrobotnych) i bezpłatny posiłek. Czas dziennego pobytu uczestnika w CIS nie

może być krótszy niż 6 godzin. Okres uczestnictwa w zajęciach w CIS może trwać do 11 miesięcy. W uzasadnionych przypadkach istnieje możliwość przedłużenia ww. okresu do 6 miesięcy. Kierownik CIS, biorąc pod uwagę aktywną postawę i postępy w reintegracji społecznej i zawodowej, może przyznać uczestnikowi motywacyjną premię integracyjną do 50% wysokości świadczenia integracyjnego. Po upływie okresu uczestnictwa w CIS, uczestnik kierowany jest na rynek pracy, w ramach tzw. zatrudnienia wspieranego (m.in.: prace społecznie użyteczne, spółdzielnie socjalne).

Na koniec 2017 r. w Polsce aktywnie działało 166 centrów integracji społecznej. W porównaniu z 2016 r. liczba aktywnych CIS wzrosła o 7 jednostek. Podobnie jak rok wcześniej, w 2017 r. 2/3 centrów integracji społecznej prowadzonych było przez organizacje non-profit - 109 jednostek w 2017 r.) Jednostki samorządu terytorialnego, głównie gminy, prowadziły w 2017 r. - 50 CIS, a 7 aktywnych CIS działało przy spółdzielniach socjalnych.

Najwięcej CIS miało swoje siedziby w województwach: wielkopolskim (24), pomorskim (21) i lubuskim (20). Natomiast najmniej było ich, podobnie jak w 2016 r., w województwach: łódzkim i kujawsko-pomorskim (po 3) oraz mazowieckim (4). Najwyższe nasycenie placówkami CIS w stosunku do liczby ludności zamieszkującej dane województwo odnotowano w województwie lubuskim, gdzie na 100 tys. ludności przypadały 2 jednostki tego rodzaju, podczas gdy przeciętnie w kraju było to 0,4 jednostki.

W 2017 r. w prowadzonych przez CIS zajęciach uczestniczyło blisko 11,5 tys. osób z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. W porównaniu do 2016 r. liczba uczestników wzrosła o 11,4% (w 2016 r. było to 10,3 tys. osób). Przeciętnie na jeden CIS przypadało 69 uczestników.

Najczęściej uczestnikami zajęć z zakresu integracji społecznej i zawodowej według deklaracji CIS były osoby długotrwale bezrobotne – stanowiły one 49,0% wszystkich odbiorców usług świadczonych przez CIS. Udział tej grupy zmniejszył się o 7,1% w porównaniu z 2016 r. W dalszej kolejności ze wsparcia CIS korzystały osoby niepełnosprawne (11,7%) oraz osoby uzależnione od alkoholu (11,2%). Niewielki natomiast udział wśród beneficjentów CIS miały osoby, dla których główną przesłanką wykluczenia była choroba psychiczna, uzależnienie od narkotyków lub innych środków odurzających, bądź uchodźcy realizujący indywidualny program integracji (łącznie 2,1%)¹⁷.

W województwie śląskim w 2017 roku zarejestrowano 19 CIS, w tym 11 prowadzonych przez organizacje społeczne, 7 przez jednostki samorządu terytorialnego oraz 1 prowadzone przez spółdzielnię socjalną. Uczestnikami zajęć w CIS w 2017 roku w województwie śląskim było 1796 osób, w tym 876 osób długotrwale bezrobotnych, 158 osób niepełnosprawnych, 115 osób uzależnionych od alkoholu lub środków psychoaktywnych, 94 osoby bezdomne, 29 osób z chorobami psychicznymi oraz 521 pozostałych osób.

¹⁷ ibidem

Tab. 8 Rozmieszczenie CIS na terenie województwa śląskiego według podregionów w 2017 roku.

Podregion	Liczba jednostek CIS
częstochoowski	6
sosnowiecki	5
bielski	3
tyski	2
bytomski	1
katowicki	1
rybnicki	1
gliwicki	0
Razem	19

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS: Centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w 2017 r. http://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5490/6/6/1/jednostki_reintegracji_spoleczno_zawodowej_w_2017.docx, dostęp:10.01.2019

Najwięcej CIS w 2017 roku miało swoje siedziby w podregionie częstochoowskim (6) natomiast w podregionie gliwickim nie działały CIS-y.

2. Klub integracji społecznej

Klub integracji społecznej (KIS) jako jedna z form zatrudnienia socjalnego, udziela osobom zagrożonym marginalizacją oraz ich rodzinom pomocy w odbudowywaniu i podtrzymywaniu umiejętności uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej, powrocie do pełnienia ról społecznych, jak również podniesieniu kwalifikacji zawodowych, jako wartości na rynku pracy. KIS działa na rzecz integrowania osób o podobnych trudnościach i problemach życiowych. Pomaga samoorganizować się ludziom w grupy, podejmować wspólne inicjatywy i przedsięwzięcia w zakresie aktywizacji zawodowej, w tym zmierzające do tworzenia własnych miejsc pracy. KIS może zostać utworzony przez gminę lub organizację pozarządową, prowadzącą reintegrację zawodową i społeczną dla osób uzależnionych od alkoholu, narkotyków lub innych środków odurzających po zakończeniu programu terapeutycznego oraz chorych psychicznie w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (tj.: Dz. U. z 2018 r. poz. 1878 z późn. zm.).

Korzystający z działań KIS to m. in. osoby wykluczone i marginalizowane społecznie, według ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (tj.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1828 z późn. zm.) należą do nich:

- bezdomni realizujący indywidualny program wychodzenia z bezdomności, w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej,
- uzależnieni od alkoholu, po zakończeniu programu psychoterapii w zakładzie leczenia odwykowego,
- uzależnieni od narkotyków lub innych środków odurzających, po zakończeniu programu terapeutycznego w zakładzie opieki zdrowotnej,
- chorzy psychicznie, w rozumieniu przepisów o ochronie zdrowia psychicznego,
- długotrwale bezrobotni w rozumieniu przepisów o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy,
- zwalniani z zakładów karnych, mający trudności w integracji ze środowiskiem, w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej,
- uchodźcy realizujący indywidualny program integracji, w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej,

- osoby niepełnosprawne, w rozumieniu przepisów o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych,
- którzy podlegają wykluczeniu społecznemu i ze względu na swoją sytuację życiową nie są w stanie własnym wysiłkiem zaspokoić podstawowych potrzeb życiowych, trwają w ubóstwie, co w konsekwencji uniemożliwia lub ogranicza ich uczestnictwo w życiu zawodowym, społecznym i rodzinnym.

W KIS można organizować:

- działania mające na celu pomoc w znalezieniu pracy,
- prace społecznie użyteczne,
- roboty publiczne,
- poradnictwo prawne,
- działalność samopomocową w zakresie zatrudnienia, spraw mieszkaniowych i socjalnych,
- staże.

Uczestnictwo w KIS jest dobrowolne, jednak jego warunkiem jest realizacja kontraktu socjalnego, o którym mowa w ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tekst jednolity: Dz. U. z 2018 r. poz. 1508 z późn. zm.).

Zasady działania KIS uregulowano przepisami ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (tj.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1828).

Na koniec 2017 r. w Polsce działało 219 klubów integracji społecznej. Liczba aktywnych KIS zwiększyła się o 2 jednostki w porównaniu z 2016 r. Na 100 tys. ludności przypadała w 2017 r. niespełna 1 jednostka tego rodzaju.

Najwięcej KIS miało swoje siedziby w województwach: warmińsko-mazurskim (36), śląskim (35) i małopolskim (30). Natomiast najmniej klubów, podobnie jak w 2016 r., działało w województwach: podlaskim (2) i dolnośląskim (3)¹⁸.

Kluby integracji społecznej, jako jedyne jednostki reintegracji społeczno-zawodowej w województwie śląskim w zdecydowanej większości prowadzone były przez jednostki samorządu terytorialnego lub podległe im jednostki organizacyjne, jak np. ośrodki pomocy społecznej lub domy pomocy społecznej – podobnie jak rok wcześniej dotyczyło to blisko 3/4 KIS. Pozostałe kluby integracji społecznej prowadzone były przez organizacje non-profit.

Tab. 9 Rozmieszczenie KIS na terenie województwa śląskiego według podregionów w 2017 roku.

Podregion	Liczba jednostek KIS
bielski	15
sosnowiecki	5
katowicki	4
rybnicki	4
tyski	4
bytomski	2
gliwicki	1
częstochoowski	0
Razem	35

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS: Centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w 2017 r. http://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5490/6/6/1/jednostki_reintegracji_spooleczno_zawodowej_w_2017.docx, dostęp:10.01.2019

¹⁸ ibidem

W województwie śląskim w podregionie bielskim najliczniej występowały KIS natomiast w 2017 r. w podregionie częstochowskim KIS nie działały.

3. Warsztaty terapii zajęciowej

Warsztaty terapii zajęciowej (WTZ) oznaczają wyodrębnione organizacyjnie i finansowo placówki, stwarzające osobom niepełnosprawnym, niezdolnym do podjęcia pracy, możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej, w zakresie pozyskania bądź przywrócenia umiejętności, niezbędnych do podjęcia zatrudnienia. Organizowane mogą być przez fundacje, stowarzyszenia oraz inne podmioty. Koszty utworzenia i działalności WTZ są współfinansowane ze środków PFRON, samorządu powiatowego lub z innych źródeł.

W WTZ stosuje się techniki terapii zajęciowej, zmierzające do rozwijania:

- umiejętności wykonywania czynności życia codziennego oraz zaradności osobistej,
- psychofizycznych sprawności oraz podstawowych i specjalistycznych umiejętności zawodowych,
- umożliwiających uczestnictwo w szkoleniu zawodowym bądź podjęcie pracy.

Terapię realizuje się na podstawie indywidualnego programu rehabilitacji, w którym określa się:

- formy rehabilitacji,
- zakres rehabilitacji,
- metody i zakres nauki wybranej umiejętności,
- formy współpracy z rodziną lub opiekunami,
- planowane efekty rehabilitacji,
- osoby odpowiedzialne za realizację programu rehabilitacji.

WTZ są placówkami pobytu dziennego, gdzie czas trwania zajęć nie może przekroczyć 7 godzin dziennie i 35 godzin tygodniowo. Uczestnikami WTZ mogą być osoby posiadające prawnie potwierdzony status niepełnosprawności. Zgłoszenia osób niepełnosprawnych, które chcą uczestniczyć w WTZ przyjmuje i zatwierdza jednostka zamierzająca utworzyć lub prowadząca tę formę pomocy.

Zainteresowani uczestnictwem w WTZ powinni dostarczyć:

- wniosek o przyjęcie do WTZ,
- aktualne orzeczenie o stopniu niepełnosprawności, wraz ze wskazaniem uczestnictwa w WTZ,
- opinię psychologiczną i dokumentację medyczną,
- ostatnie świadectwo szkolne.

Uczestnikowi warsztatów zapewnione są niezbędne warunki do pełnej realizacji indywidualnego programu rehabilitacji i terapii. W ramach ww. programu, uczestnikowi, który bierze udział w treningu ekonomicznym mogą zostać przyznane do jego dyspozycji środki finansowe w wysokości nieprzekraczającej 20% minimalnego wynagrodzenia za pracę. Wysokość środków finansowych oraz ich przeznaczenie indywidualnie dla każdego uczestnika określa rada programowa warsztatu.

Zakres działania WTZ reguluje art.10 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (tj.: Dz. U. z 2018 r. poz. 511 z późn. zm.) oraz rozporządzenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 marca 2004 r. w sprawie warsztatów terapii zajęciowej (tekst jednolity: Dz. U. z 2004 r. Nr 63 poz. 587).

W Polsce w 2017 roku ogółem zarejestrowanych było 715 warsztatów terapii zajęciowej, natomiast w województwie śląskim w 2017 roku zarejestrowano 56 WTZ, w tym 46 prowadzonych przez organizacje społeczne, 9 przez jednostki samorządu terytorialnego oraz 1

prowadzoną przez pozostałe podmioty. Uczestnikami zajęć w WTZ w 2017 roku w Polsce było 27097 osób, w tym w województwie śląskim uczestnikami warsztatów było 2720 osób¹⁹.

Tab. 10 Rozmieszczenie WTZ na terenie województwa śląskiego według podregionów w 2017 roku.

Podregion	Liczba jednostek WTZ
katowicki	12
rybnicki	8
sosnowiecki	7
bielski	6
częstochoowski	6
bytomski	6
gliwicki	6
tyski	5
Razem	56

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS: Centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w 2017 r. http://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5490/6/6/1/jednostki_reintegracji_spoleczno_zawodowej_w_2017.docx, dostęp:10.01.2019

W województwie śląskim w podregionie katowickim rozmieszczonych było 12 WTZ, natomiast w podregionie tyskim zarejestrowano tylko 5 WTZ.

4. Zakład aktywności zawodowej

Zakład aktywności zawodowej (ZAZ) jest wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo jednostką, utworzoną przez gminę, powiat, fundację, stowarzyszenie lub inną organizację społeczną, której statutowym zadaniem jest rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych. Co najmniej 70% ogółu osób zatrudnionych w ZAZ stanowią osoby niepełnosprawne, skierowane do pracy przede wszystkim przez powiatowe urzędy pracy.

Zakłady aktywności zawodowej przeznaczone są dla osób z różnymi typami niepełnosprawności, w tym również dla osób z zaburzeniami psychicznymi i niepełnosprawnych intelektualnie. Są ogniwem pośrednim pomiędzy warsztatami terapii zajęciowej, a zakładami pracy chronionej i otwartym rynkiem pracy. W ZAZ zatrudniane są osoby, które w wyniku rehabilitacji nabyły już określone umiejętności zawodowe.

Celem ZAZ jest przygotowanie osób niepełnosprawnych do życia w otwartym środowisku. W ZAZ, podobnie jak w warsztatach terapii zajęciowej, prowadzona jest rehabilitacja społeczna, zawodowa oraz w pewnym zakresie lecznicza, jednak główny nacisk kierowany jest na rehabilitację zawodową. Oferta działania zakładu skierowana jest przede wszystkim do osób niepełnosprawnych - grup osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz schorzeniami psychicznymi, które ustawodawca uznał za będące w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy, czyli mających największe problemy z zatrudnieniem. Czas pracy osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności zgodnie z ustawą z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (tj.: Dz. U. z 2018 r. poz. 511 z późn. zm.) nie może przekraczać 7 godzin na dobę i 35 godzin tygodniowo. Według rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 17 lipca 2012 r. w sprawie zakładów aktywności zawodowej (tj.: Dz. U. z 2012 r. poz. 850) czas pracy osób z umiarkowanym bądź znacznym stopniem niepełnosprawności w ZAZ wynosi co najmniej 0,55 i nie więcej niż 0,8 wymiaru czasu pracy

¹⁹ ibidem

określonego w ww. ustawie. Osoba niepełnosprawna również ma prawo do dodatkowej, 15 minutowej, przerwy w pracy na gimnastykę usprawniającą lub wypoczynek. Dodatkowo pracodawca jest zobowiązany do zapewnienia osobom z niepełnosprawnością w stopniu znacznym lub umiarkowanym zajęć rehabilitacyjnych, wynoszących nie mniej niż 60 minut dziennie (mogą ulec przedłużeniu do 120 minut dziennie), odbywających się poza czasem pracy.

Rolą ZAZ jest realizacja trzech rodzajów rehabilitacji:

- zawodowej, rozumianej jako przygotowanie do wykonywania czynności na danym stanowisku pracy, wyposażenie pracownika w niezbędne umiejętności, a w miarę możliwości i kwalifikacje zawodowe (np. uprawnienia, certyfikaty itp.),
- leczniczej, poprzez zapewnienie dostępu na terenie zakładu do usług rehabilitacyjnych (urządzeń i fachowej kadry),
- społecznej dzięki pomocy w odnajdywaniu się w nowej roli, w pełnieniu różnych ról społecznych, codziennym funkcjonowaniu oraz poprawie jakości życia.

Tab. 11 Rozmieszczenie ZAZ na terenie województwa śląskiego według podregionów w 2017 roku.

Podregion	Liczba jednostek ZAZ
rybnicki	3
bielski	2
katowicki	2
gliwicki	2
tyski	2
bytomski	1
częstochowski	1
sosnowiecki	0
Razem	13

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS: Centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w 2017 r. http://stat.gov.pl/download/gfx/portaliinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5490/6/6/1/jednostki_reintegracji_spoleczno_zawodowej_w_2017.docx, dostęp:10.01.2019

W Polsce w 2017 roku ogółem zarejestrowanych było 109 ZAZ, natomiast w województwie śląskim w 2017 roku zarejestrowano 13 ZAZ. Uczestnikami zajęć w ZAZ w 2017 roku w województwie śląskim było 813 osób²⁰. W podregionie sosnowieckim w 2017 r. nie zarejestrowano ZAZ.

5. Zakład pracy chronionej

Zakład pracy chronionej (ZPCH) to zakład zatrudniający przez okres co najmniej 12 miesięcy nie mniej niż 25 pracowników w przeliczeniu na pełny wymiar czasu pracy i osiągający przez okres 6 miesięcy wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych:

- co najmniej 50%, w tym 20% osób z niepełnosprawnością w stopniu znacznym lub umiarkowanym albo
- co najmniej 30% niewidomych/psychicznie chorych/upośledzonych umysłowo zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności.

Podstawowym celem ZPCH jest zapewnienie osobom niepełnosprawnym odpowiedniej dla nich pracy, doraźnej i specjalistycznej opieki medycznej, poradnictwa i usług rehabilitacyjnych. Jest to placówka przystosowana do zatrudniania osób niepełnosprawnych oraz służąca zwiększaniu

²⁰ Ibidem

aktywności zawodowej wśród osób dotkniętych niepełnosprawnością. Warunki pracy w ZPCH muszą uwzględniać potrzeby osób zatrudnionych ze względu na ich stopień niepełnosprawności, poprzez przystosowanie stanowisk pracy, pomieszczeń higieniczno-sanitarnych i ciągów komunikacyjnych.

Rehabilitacja zawodowa, społeczna i lecznicza osób niepełnosprawnych w ZPCH prowadzona jest w oparciu o opracowany przez zakład, program rehabilitacji zawodowej, społecznej i leczniczej oraz indywidualny program rehabilitacji osoby niepełnosprawnej.

Prawa i obowiązki pracodawców zatrudniających osoby niepełnosprawne, w tym uprawnienia niepełnosprawnego pracownika, reguluje ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (tekst jednolity: Dz. U. z 2016 r. poz. 2046 z późn. zm.).

W Polsce w 2017 roku ogółem zarejestrowanych było 975 zakładów pracy chronionej (ZPCH), w tym w województwie śląskim zarejestrowano 111 ZPCH, więcej ZPCH zarejestrowano w województwie wielkopolskim – 147. W Polsce zatrudnionych w ZPCH było 120 157 osób niepełnosprawnych. W województwie śląskim ogółem niepełnosprawnych zatrudnionych było 12 038 osób w tym 951 osób zaliczonych do stopnia niepełnosprawności znaczącej, 7980 osób zaliczonych do stopnia niepełnosprawności umiarkowanego oraz 3107 osób ze stopniem niepełnosprawności lekkim²¹.

Tab. 12 Liczba ZPCH i liczba osób niepełnosprawnych zatrudnionych w ZPCH w poszczególnych województwach w 2018 r.

Wyszczególnienie	Liczba ZPCH	Liczba osób niepełnosprawnych
Łódzkie	73	8695
Lubuskie	52	5921
Pomorskie	72	7898
Opolskie	14	1569
Podkarpackie	79	10770
Śląskie	111	12037
Warmińsko-Mazurskie	46	4443
Mazowieckie	86	18498
Świętokrzyskie	36	3131
Kujawsko-Pomorskie	74	5921
Wielkopolskie	146	12788
Dolnośląskie	79	15165
Małopolskie	59	9574
Podlaskie	15	1104
Zachodniopomorskie	15	1163
Lubelskie	18	1414

Źródło: Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/p,84,dane-dotyczace-zakladow-pracy-chronionej>, dostęp:11.01.2019 r.

W województwie śląskim w omawianym okresie wymienia się 111 zakładów pracy chronionej, w których pracuje 15 932 osób, w tym 12 037 niepełnosprawnych. W skali kraju nasze województwo plasuje się na drugim miejscu pod względem liczby ZPCh, za Wielkopolską gdzie

²¹ Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/p,84,dane-dotyczace-zakladow-pracy-chronionej>, dostęp:11.01.2019 r.

takich zakładów jest 146 (pracuje w nich 17 424 osób, w tym 12 788 osób z opisywanej kategorii)²².

VI. Poradnictwo zawodowe i aktywizacja zawodowa dla osób niepełnosprawnych

Wszystkie osoby niepełnosprawne bez względu na przyczynę i rodzaj niepełnosprawności mają prawo do pomocy w zakresie zatrudnienia oraz możliwość dostępu do zatrudnienia na równi z osobami pełnosprawnymi, zgodnie z posiadanymi kwalifikacjami.

Powiatowe urzędy pracy (PUP) rejestrują bezrobotnych i poszukujących pracy oraz prowadzą rejestr tych osób. PUP realizują zadania z zakresu promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia oraz aktywizacji zawodowej. PUP udzielając bezrobotnemu pomocy, ustala dla niego indywidualny plan działania dostosowany do profilu pomocy:

profil pomocy I: pośrednictwo pracy,

profil pomocy II: usługi i instrumenty rynku pracy, działania aktywizacyjne,

profil pomocy III: Program Aktywizacji i Integracji.

Profil pomocy ustalany jest niezwłocznie po zarejestrowaniu osoby bezrobotnej, a przygotowanie indywidualnego planu działania następuje nie później niż w terminie 60 dni od dnia ustalenia profilu.

W przypadku braku możliwości zapewnienia odpowiedniej pracy urząd świadczy usługę poradnictwa zawodowego, inicjuje, organizuje i finansuje szkolenia, przygotowanie zawodowe dorosłych i staże, przyznaje i wypłaca stypendia, inicjuje i dofinansowuje tworzenie dodatkowych miejsc pracy, przyznaje i wypłaca zasiłki oraz inne świadczenia z tytułu bezrobocia.

Aktywizacja zawodowa, poprzez świadczenie usług w ramach pośrednictwa pracy i doradztwa zawodowego oraz udzielanie pomocy w aktywnym poszukiwaniu pracy, jest skierowana zwłaszcza do osób, które pozostają przez dłuższy czas bez pracy i wymagają szczególnego wsparcia w szukaniu zatrudnienia. Osoby z zaburzeniami psychicznymi należą do tej kategorii bezrobotnych.

Osoba niepełnosprawna, zarejestrowana w PUP jako bezrobotna albo poszukująca pracy, niepozostająca w zatrudnieniu ma prawo korzystać na zasadach określonych w ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (tekst jednolity: Dz. U. z 2018 r. poz. 1265 z późn. zm.) z:

1) finansowych form wsparcia m.in.:

- szkoleń,
- staży,
- prac interwencyjnych,
- badań lekarskich lub psychologicznych,

ponadto wyżej wymienione osoby mogą:

- otrzymywać jednorazowo środki na podjęcie działalności gospodarczej,
- uzyskać zatrudnienie w ramach nowo utworzonego (wyposażonego), stanowiska pracy.

2) usług rynku pracy :

- pośrednictwo pracy – polegające na udzielaniu pomocy w uzyskaniu odpowiedniego zatrudnienia,
- poradnictwo zawodowe – polegające na udzielaniu porad ułatwiających wybór zawodu, zmianę kwalifikacji, podjęcie zatrudnienia, w tym badanie uzdolnień i zainteresowań zawodowych oraz udzielanie informacji o zawodach, rynku pracy oraz możliwościach szkolenia i kształcenia,

²² Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/p.84,dane-dotyczace-zakladow-pracy-chronionej>, dostęp: 11.01.2019 r.

- pomoc w aktywnym poszukiwaniu pracy – polegająca na przygotowaniu do lepszego radzenia sobie w samodzielnych poszukiwaniu i podejmowaniu zatrudnienia, w tym pomoc w sporządzaniu dokumentów aplikacyjnych, przeprowadzaniu rozmów z pracodawcą itp.

Z inicjatywy PUP organizowane są szkolenia dla bezrobotnych osób niepełnosprawnych, które poszukują pracy i nie pozostają w zatrudnieniu.

Celem każdego szkolenia jest zwiększenie szans na uzyskanie zatrudnienia, podwyższenie dotychczasowych kwalifikacji zawodowych lub zwiększenie aktywności zawodowej, szczególnie w razie:

- braku kwalifikacji zawodowych,
- konieczności zmiany kwalifikacji w związku z brakiem propozycji odpowiedniego zatrudnienia,
- utraty zdolności do pracy w dotychczas wykonywanym zawodzie.

PUP kieruje osobę niepełnosprawną na szkolenie:

- z własnej inicjatywy lub na podstawie orzeczenia właściwego organu,
- wskazane przez tę osobę, jeśli zostanie uprawdopodobnione, że szkolenie zapewni uzyskanie pracy.

Tab. 13 Powiatowe urzędy pracy w województwie śląskim

Lp.	Nazwa	Adres	Nr tel.	Adres strony internetowej
1.	Powiatowy Urząd Pracy w Będzinie	42-500 Będzin ul. Krasickiego 17 A	(32) 2673003	www.pup.bedzin.pl
2.	Powiatowy Urząd Pracy w Bielsku-Białej	43-300 Bielsko-Biała ul. Partyzantów 55	(33) 4965150	www.pup-bielsko.pl
3.	Powiatowy Urząd Pracy w Bielsku-Białej, filia w Czechowicach-Dziedzicach	43-502 Czechowice-Dziedzice ul. E. Kopcia 1	(32) 2153312	b.d.
4.	Powiatowy Urząd Pracy w Bytomiu	41-902 Bytom ul. Łagiewnicka 15	(32) 2817019	ww.pupbytom.com.pl
5.	Powiatowy Urząd Pracy w Chorzowie	41-500 Chorzów ul. Opolska 19	(32) 3497101	www.pup-chorzow.internetdsl.pl
6.	Powiatowy Urząd Pracy w Cieszynie	43-400 Cieszyn Plac Wolności 6	(33) 8514991	www.cieszyn.praca.gov.pl
7.	Powiatowy Urząd Pracy w Częstochowie	42-217 Częstochowa ul. Szymanowskiego 15	(34) 3706100	www.pup.czestochowa.pl/
8.	Gminne Centrum Pracy w Koniecpolu	42-230 Koniecpol ul. Rzeczna 29	(34) 3551412	b.d.
9.	Powiatowy Urząd Pracy w Dąbrowie Górniczej	41-300 Dąbrowa Górnicza ul. Sobieskiego 12	(32) 2623739	www.pup-dg.pl
10.	Powiatowy Urząd Pracy w Gliwicach	44-100 Gliwice Pl. Inwalidów Wojennych 12	(32) 2311841	www.pup.gliwice.pl

11.	Powiatowy Urząd Pracy w Jastrzębiu-Zdroju	44-335 Jastrzębie-Zdrój ul. Pszczyńska 134	(32) 4714405	www.pupjastrzebie.pl
12.	Powiatowy Urząd Pracy w Jaworznie	43-600 Jaworzno ul. Północna 9 B	(32) 6181900	www.jaworzno.praca.gov.pl
13.	Powiatowy Urząd Pracy w Katowicach	40-852 Katowice ul. Ks. P. Pośpiecha 14	(32) 2599503	www.pup.katowice.pl
14.	Powiatowy Urząd Pracy w Kłobucku	42-100 Kłobuck ul. Długosza 114	(34) 3171568	www.pup.klobuck.pl
15.	Powiatowy Urząd Pracy w Lublińcu	42-700 Lubliniec ul. Sobieskiego 9	(34) 3562464 (34) 3515280	www.lubliniec.praca.gov.pl
16.	Powiatowy Urząd Pracy w Mikołowie	43-170 Łaziska-Górne ul. Chopina 8	(32) 2241139	www.pup-mikolow.pl/
17.	Powiatowy Urząd Pracy w Mysłowicach	41-400 Mysłowice ul. Mikołowska 4 A	(32) 2232721	www.myslowice.praca.gov.pl/
18.	Powiatowy Urząd Pracy w Myszkowie	42-300 Myszków ul. Partyzantów 21	(34) 3135020	www.myszkow.praca.gov.pl/
19.	Powiatowy Urząd Pracy w Piekarach Śląskich	41-940 Piekary Śl. ul. Ks. Popiełuszki 14	(32) 3815891	www.puppieksry.pl
20.	Powiatowy Urząd Pracy w Pszczynie	43-200 Pszczyna ul. Dworcowa 23	(32) 2104632	www.pup-pszczyna.pl
21.	Powiatowy Urząd Pracy w Raciborzu	47-400 Racibórz ul. Klasztorna 6	(32) 4154550	www.pup-raciborz.pl
22.	Powiatowy Urząd Pracy w Rudzie Śląskiej	41-700 Ruda Śl. ul. Ballestremów 16	(32) 7715900	www.puprudaslaska.pl
23.	Powiatowy Urząd Pracy w Rybniku	44-200 Rybnik ul. Jankowicka 1	(32) 4226095	www.pup-rybnik.pl/
24.	Powiatowy Urząd Pracy w Siemianowicach Śląskich	41-103 Siemianowice Śl. ul. Wyzwolenia 17	(32) 7652945	www.pup.siemianowice.pl
25.	Powiatowy Urząd Pracy w Sosnowcu	41-200 Sosnowiec ul. Rzeźnicza 12	(32) 2661387	www.pup.pup.sosnowiec.pl/
26.	Powiatowy Urząd Pracy w Świętochłowicach	41-600 Świętochłowice ul. Plebiscytowa 3	(32) 3462700	www.pup-swietochlowice.pl
27.	Powiatowy Urząd Pracy w Tarnowskich Górach	42-600 Tarnowskie Góry ul. Towarowa 1	(32) 2855038	www.pup-tg.pl
28.	Powiatowy Urząd Pracy w Tychach	43-100 Tychy ul. Budowlanych 59	(32) 7815863	www.pup.tychy.pl
29.	Powiatowy Urząd Pracy w Wodzisławiu Śląskim	44-300 Wodzisław Śl. ul. Michalskiego 12	(32) 4592980	www.pup-wodzislawslaw.pl
30.	Powiatowy Urząd Pracy w Zabrze	41-800 Zabrze Pl. Krakowski 9	(32) 2779000	www.pupzabrze.pl
31.	Powiatowy Urząd Pracy w Zawierciu	42-400 Zawiercie ul. Parkowa 2	(32) 6724396	www.zawiercie.praca.gov.pl

32.	Powiatowy Urząd Pracy w Żorach	44-240 Żory ul. Osińska 48	(32) 4342014	www.pup.zory.pl
33.	Powiatowy Urząd Pracy w Żywcu	34-300 Żywiec ul. Łączna 28	(33) 4755880	www.pup.zywiec.ibip.pl

Źródło: opracowanie własne na podstawie wykazu Powiatowych Urzędów Pracy Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Katowicach <http://www.wup-katowice.pl/> dostęp:21.01.2019 r.

VII. Cele programu i działania

Specyfika schorzenia jakim jest niepełnosprawność, w tym szczególnie zaburzenie psychiczne polega na okresowym występowaniu pogorszeń stanu zdrowia oraz okresów względnie dobrego funkcjonowania (remisji). W sferze społecznej osoby z zaburzeniami psychicznymi mają trudności w komunikacji, samodzielności czy umiejętnościach dnia codziennego. Medyczna terapia psychiatryczna w pewnym stopniu ogranicza kompetencje potrzebne do zatrudnienia, przede wszystkim ze względu na skutki uboczne leków oraz trwałe związanie pacjenta z instytucjami leczniczymi. Ponadto u osób z zaburzeniami psychicznymi pojawiają się problemy związane z kwalifikacjami zawodowymi takimi jak: przerywany proces edukacji (choroba często pojawia się przed 30 r.ż.), niski poziom wykształcenia, niskie, zazwyczaj nieadekwatne do potrzeb rynku pracy kwalifikacje zawodowe. Dodatkowo pojawiają się problemy związane z wykluczeniem osób z zaburzeniami psychicznymi takie jak: zjawisko stygmatyzacji i dyskryminacji, długotrwała zależność od pasywnych form pomocy społecznej, zależność od własnych rodziców, na rynku pracy osoby z zaburzeniami psychicznymi traktowane są jako pracownicy nieproduktywni niewiarygodni, wymagający specjalnej kontroli oraz nadzoru.

CEL główny programu: Wspieranie środowisk pracy dla osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi

Cel główny programu realizowany będzie poprzez następujące cele szczegółowe:

1. Cel szczegółowy 1 - Promocja i wspieranie miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi.
2. Cel szczegółowy 2 - Przeciwdziałanie marginalizacji osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi w obszarze życia zawodowego.

Cel szczegółowy 1 - Promocja i wspieranie miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi.

Podejmowanie aktywności zawodowej przez osoby niepełnosprawne, w tym z zaburzeniami psychicznymi przynosi wiele korzyści społeczno-ekonomicznych (zmniejszenie kosztów utrzymania społecznego), przyspiesza proces zdrowienia osób z zaburzeniami psychicznymi oraz wpływa na wskaźniki skuteczności leczenia, dlatego tak ważne jest promowanie i wspieranie miejsc pracy dla między innymi osób z zaburzeniami psychicznymi.

Promocja i wspieranie miejsc pracy dla ww. grupy może być bardziej skuteczna, jeżeli będzie adresowana do osób, które miałyby pozostawać w codziennych relacjach służbowych czy koleżeńskich z osobami z zaburzeniami psychicznymi.

Podejmowane działania w ramach Celu szczegółowego 1 realizowane będą poprzez: kampanie informacyjno-edukacyjne oraz organizowanie spotkań dla przedstawicieli instytucji zajmujących się osobami z zaburzeniami psychicznymi zagrożonymi wykluczeniem społecznym i zawodowym oraz dla pracodawców.

Cel szczegółowy 2 - Przeciwdziałanie marginalizacji osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi w obszarze życia zawodowego.

Stereotypy tworzą społeczny klimat sprzyjający rozwojowi postawy dystansu społecznego i niechęci do osób niepełnosprawnych, a tym samym stają się źródłem ich stygmatyzacji i wykluczenia. Ponadto osoby niepełnosprawne, w tym szczególnie osoby z zaburzeniami psychicznymi są bardzo często świadome przynależności do grupy osób naznaczonych, określanymi pejoratywnymi, często obraźliwymi epitetami. Odczuwają też, że są traktowane inaczej, niż osoby bez piętna choroby psychicznej, przez bliskich, środowisko lokalne, pracodawcę, a także przez system opieki zdrowotnej.

Dyskomfort, wynikający z poczucia zagrożenia i odrzucenia osób z zaburzeniami psychicznymi wzmaga u tych osób tendencje do wycofywania się z kontaktów z otoczeniem i zamykania się we własnym świecie. Jednocześnie należy nadmienić, że zaburzenia psychiczne u pewnej części osób pociągają za sobą pewne niekorzystne zmiany w zachowaniu, które utrudniają podtrzymywanie kontaktów i wchodzenie w relacje społeczne i zawodowe oraz obniżają zdolność do pełnienia ról społecznych.

W celu obniżenia poziomu uprzedzeń i lęku społeczeństwa przed osobami z zaburzeniami psychicznymi konieczne jest podjęcie różnorodnych działań: o charakterze informacyjno – edukacyjnym zwiększających świadomość społeczną dotyczącą możliwości udziału osób z zaburzeniami psychicznymi w życiu społecznym i zawodowym oraz promowanie doświadczeń dotyczących podejmowania satysfakcjonujących ról społecznych oraz osiągania celów edukacyjnych i zawodowych przez osoby z problemami zdrowia psychicznego.

Cel szczegółowy 2 będzie realizowany poprzez takie działania jak: spotkania z ekspertami, konferencje, druk ulotek i plakatów, audycje radiowe i produkcje filmów informacyjno-edukacyjnych o tematyce dotyczącej stygmatyzacji osób z zaburzeniami psychicznymi oraz organizację spotkań integrujących osoby z zaburzeniami psychicznymi z osobami zdrowymi. Okazją do zapoznania się z problemami osób z zaburzeniami psychicznymi, będą obchody dni, które związane są ze zdrowiem psychicznym. Do takich dni należą między innymi:

- Ogólnopolski Dzień Walki z Depresją - 23 lutego,
- Europejski Tydzień Autyzmu - Pierwszy tydzień grudnia,
- Światowy Dzień Zespołu Downa - 21 marca,
- Światowy Dzień Chorego Psychiczenie – 7 kwietnia,
- Dzień Godności Osoby z Niepełnosprawnością Intelektualną – 5 maja,
- Światowy Dzień Zapobiegania Samobójstwom – 10 września,
- Dzień Solidarności z Cierpiącymi na Schizofrenię – 13 września,
- Światowy Dzień Osób Chorych na Alzheimer - 21 września,
- Międzynarodowy Dzień Osób Starszych – 1 października,
- Światowy Dzień Zdrowia Psychicznego – 10 października,
- Międzynarodowy Dzień Osób Niepełnosprawnych – 3 grudnia,

Wszelkie koszty związane z wdrażaniem, realizacją i monitoringiem zadań przewidzianych w *Wojewódzkim programie rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi* zostały przedstawione w *Śląskim Programie Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2019-2022*.

Spis tabel

Tab. 1 Osoby niepełnosprawne zarejestrowane w powiatowych urzędach pracy jako bezrobotne według rodzajów niepełnosprawności w 2017 r. w Polsce	8
Tab. 2 Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16-64 lata (ogółem) w 2018 r. w Polsce	9
Tab. 3 Osoby niepełnosprawne według NSP 2011 w województwie śląskim	10
Tab. 4 Niepełnosprawni bezrobotni według powiatów w 2018 r. w Polsce	11
Tab. 5 Niepełnosprawni bezrobotni według podregionów w 2018 r. w województwie śląskim	12
Tab. 6 Osoby niepełnosprawne zarejestrowane w powiatowych urzędach pracy jako bezrobotne według rodzajów niepełnosprawności w 2017 r. w województwie śląskim	13
Tab. 7 Rozmieszczenie jednostek reintegracji społeczno-zawodowych na terenie województwa śląskiego według podregionów w 2017 r	14
Tab. 8 Rozmieszczenie CIS na terenie województwa śląskiego według podregionów w 2017 r	17
Tab. 9 Rozmieszczenie KIS na terenie województwa śląskiego według podregionów w 2017 r.	19
Tab. 10 Rozmieszczenie WTZ na terenie województwa śląskiego według podregionów w 2017 r.	20
Tab. 11 Rozmieszczenie ZAZ na terenie województwa śląskiego według podregionów w 2017 r.	21
Tab. 12 Liczba ZPCH i liczba osób niepełnosprawnych zatrudnionych w ZPCH w poszczególnych województwach w 2017 r.	22
Tabela 13 Powiatowe urzędy pracy w województwie śląskim	24

Bibliografia:

1. Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych
<http://www.niepelnosprawni.gov.pl/p,84,dane-dotyczace-zakladow-pracy-chronionej>,
2. Centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w 2017 r. GUS,
http://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5490/6/6/1/jednostki_reintegracji_spoeczno_zawodowej_w_2017.docx,
3. Informacja o niepełnosprawnych bezrobotnych i poszukujących pracy
http://wupkatowice.praca.gov.pl/analizy_i_badania,
4. Instytucje Orzekające – procedury, orzekanie, tryb, i zasady, Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw osób niepełnosprawnych 2018 r.
<http://www.niepelnosprawni.gov.pl/art,13,instytucje-orzekajace-procedury-orzekania-tryb-i-zasady>,
5. D.G. Myers, Zaburzenia psychiczne. Psychologia, Poznań 1998,
6. J. Meder, Osoby z zaburzeniami psychicznymi. Problem niepełnosprawności.
7. Poradnictwo zawodowe i pośrednictwo pracy dla osób niepełnosprawnych. Poradnik dla urzędów pracy,
<http://niepelnosprawni.gov.pl/container/publikacje/zatrudnienie-osob-niepelnosprawnych/t.-majewski-poradnictwo-zawodowe.pdf>,
8. Spisy-powszechne/nsp-2011-raport-z-wynikow-w-wojewodztwie-slaskim,12,1.html,
<http://katowice.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery>.